
Review: Megastrukture v srcu

Reviewed Work(s): Kritični pomislek ob branju knjige Andrije Mutnjakovića Tercijarni Grad by

Review by: Ivan STANIČ

Source: *Urbani Izziv*, No. 11 (april 1990), pp. 57-60

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44179907>

Accessed: 31-08-2018 09:47 UTC

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This article is licensed under a Attribution 4.0 International (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

JSTOR

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

Elementi matrike bližin so podatki o številu prebivalcev, ki živijo v provinci i, pa bi najraje živeli v provinci j. Zanimivo je, da se rezultat ujema z rezultati predhodnih raziskav, ki so bile izvedene brez uporabe večrazsežnega lestvičenja. (3)

Pri podpori odločanju je najbolj uporabna varianta s pravokotno matriko bližin. Primer na področju prostorskega planiranja temelji na razširjenem modelu z utežmi (vsi kriteriji niso enako pomembni). Na začetku so izdelali več alternativnih rešitev za razporeditev industrije, ki so bolj ali manj ustrezale kriterijem (ekonomski učinek, regionalni razvoj, prihranek energije, varstvo okolja ...) in politikam (prva poudarja varstvo okolja, druga enakomeren razvoj vseh provinc, tretja želi nadaljevati s povojnim trendom razvoja industrije). Postopek in rezultati so obširno opisani pri Nijkampu in Voogdu (2); povejmo le to, da so s postopkom dobili preferenčni vrstni red alternativ za posamezne politike in izbrali alternativo, ki v splošnem najbolj ustreza vsem politikam.

Literatura:

1. B. S. Everitt, G. Dunn: *Advanced Methods of Data Exploration and Modelling*. Heinemann Educational Books, London, Exter (New Hampshire), 1983.
2. P. Nijkamp, J. H. Voogd: *The use of psychometric techniques in evaluation procedures*. Papers of the Regional Science Association 42 (119-138), 1979.
3. A. van Setten, J. H. Voogd: *A comparison of optimization methods for ordinal geometric scaling procedures*. Researchpaper 11, Research Center for Physical Planning TNO, Delft, november 1978.
4. J. H. Voogd: *On the principles of ordinal geometric scaling*. Researchpaper 10, Research Center for Physical Planning TNO, Delft, februar 1978.

Ksenija Kovačec, dipl. inž. mat.

Ivan STANIČ Megastrukture v srcu

Kritični pomislek ob branju knjige Andrije Mutnjakovića Tercijarni Grad (Osijek, 1988)

V leporisni obliki in ob obilici v prihodnost zazrtih besed nas avtor knjige Tercijarni grad Andrija Mutnjaković popelje v pretekli fascinanti svet svojih velikih projektov. Občudovanja vredna risba, grafična kompleksnost in privlačnost ob listanju knjige za hip odvrnejo pozornost od same vsebine in arhitekturnih ter urbanističnih vrednosti posameznih projektov. Vendar se pozornemu bralcu to ne zgodi, kar mu omogoča nekaj ur tuhtanja o pomenu tega, kar je prebral in videl pa tudi razmislek o tem, kaj lahko sam naredi v stroki.

Kaj nam torej knjiga ponuja? Začnimo z megleno anekdoto. Dan pred tem, ko so bila dela slovenske slikarske delavnice "Irwin" poslana na veliko razstavo v New York oktobra 1989, so bila razstavljena v ljubljanski galeriji Riharda Jakopiča, nemarno sloneča na stenah in z okvirji na tleh. Naključni obiskovalci, kajti razstava je bila povsem neuradna, so vstopali kislih obrazov. Že po nekaj prvih pogledanih slikah pa so taisti obrazi dobili rožnato veselost in nasmehe značilne za tipičnega predstavnika slovenskega naroda. Kaj se je torej dogodilo?

V slikah je bilo zaznati humornost, igrivost, individualnost in melanholijo. Kako drugače od prejšnjih stvaritev, kjer so prevladovali moreča usodnost, totalitarnost, prisila, bogaboječnost in absolutni kolektivizem! Edina stvar, ki je bila identična prejšnjim in zdajšnjim stvaritvam skupine, so bili okvirji. Ob uporabi enakih form in simbolov

ter tematike so z istimi sredstvi, isti slikarji z podobnimi slikami pri istih ljudeh dosegli popolnoma drugačen učinek, kot je bilo željeno do takrat. Spremenjena vsebina in principi, predstavljeni v slikah, oblečenih v znane oblike, so torej razveselili obiskovalce.

Kakšno zvezo ima skupina Irwin z projekti arhitekta Andrije Mutnjakovića, predstavljenimi v knjigi Tercijarni grad? Prav nobene, razen v podobnosti reakcij opazovalca slik ali bralca knjige.

Projekti, ki jih je avtor ponudil bralcem, so predsvem narisane vizije grajenih okolij in struktur, snovanih za človeka prihodnosti. Nobeden od projektov ni bil realiziran. Svet, v katerem živijo, je svet risbe, domišljije avtorja in percepcijske sposobnosti opazovalca. Podobno kot slike, ki so jih omenjeni slikarji predstavili, obremenjujejo predvsem papir (platno) prostorskih implikacij pa nimajo v neposredni obliki nobenih. Občutki, ki jih povzročajo, so dvodimenzionalni, vsebina, ki jo ponujajo, pa relativno poceni (cena knjige, cena vstopnice).

Avtor nam ponuja slike grajenega okolja prihodnosti kakor tudi lepopisne razlage za svoje početje. Uvodni citat, ki ga je avtor knjige Tercijarni grad, Andrija Mutnjaković uporabil za ilustracijo stvari, ki nas ob branju njegove knjige še čakajo, nas popelje v davna obdobja antike in do velikega filozofa z imenom Platon. Ta je nekoč dejal:

- Zelo prijetno je za oko, če ima mesto videz ene same hiše.

Ta misel je vodila avtorja knjige, ko je opredelil, kako se to da doseči oziroma katere so tiste vrednote in principi, ki bi jih mesta postindustrijske družbe, kar Terciarno mesto je, morala imeti, in sicer:

1. **Enotnost funkcij** - umik delovnih mest iz bivalnih okolij ter porast števila potrebnih prostorov za rekreacijo in razvedrilo.

2. **Urbani tok** - dovolitev neposrednih akcij za izboljšanje razmer za

bivanje in delo, zlasti l preoblikovanju obstoječih grajenih struktur.

3. Umiritev prometa - zmanjšana potreba po gibanju ljudi iz katerih koli razlogov zaradi disperzije funkcij (delovnih mest, trgovin ipd.) pomeni sprostitvev zdajšnjih za promet rezerviranih površin za druge namene.

4. Združitev mesta - vzpostavitev takih organizacijskih pogojev v mestu, ki bi dovoljevale neposrednejše komuniciranje in stike med prebivalci.

5. Očlovečena narava - približevanje mesta in mestnih prebivalcev naravi, uporaba celotnega prostora mesta brez omejitev.

6. Inherentnost prostora - mestni prostor se pojmuje kot zaprta entiteta, mestni prostor je le eden.

7. Svoboda oblik - v terciarnem mestu so dovoljene vse oblike znane v matematiki in geometriji!

8. Avtohtonost mesta - upoštevanje tradicije in kontinuiranosti procesov izgradnje mest oziroma načrtno vzpostavljanje napetosti v prostoru na relaciji staro - novo.

9. Kreativnost - teženje h kreaciji mest kot originalnemu dejanju.

Za potrditev teh vrednot oziroma prikaz, kakšen videz naj tako mesto v materializirani obliki zgoraj omenjenih principov moralo imeti, nam avtor predstavlja nekaj svojih projektov. Ti projekti pa so nastajali v tridesetletnem obdobju, in sicer so tako:

- Urbani center v Tel Avivu (Machinourbis), 1963: funkcije mesta so v popolni odvisnosti od prometnih potreb, po formi spominja na Le Corbusierjev projekt "Obus" za Alžir.

- Stanovanjsko naselje v Novem Beogradu (Biograd), 1965: avtor ponuja gomile posameznih bivalnih enot, skladanih v ogromne organsko zaokrožene podkvaste stopničasto se vzpenjajoče tvorbe.

- Stanovanjsko naselje v Bratislavi (Europolis), 1967: kot kontrapunkt tedaj prevladajoči obliki na

pravokotni mreži zasnovanih sosesk avtor ponuja iz posameznih bivalnih enot sestavljeno peterokrako zvezdo, ki se piramidno dviga k središču. V zvezdi - piramidi naj bi bivalo 500.000 ljudi.

- Stanovanjska soseska Senjak v Osijeku (Biostan), 1968: v ortogonalno zasnovani armiranobetonski skelet se zlagajo posamezne bivalne enote (stanovanja) kot v predalnik.

- Staro jedro mesta Zagreb (Stari Grad), 1969: poudarek v tem projektu je na iskanju možnih novih prometnih povezav ter umestitvijo čim večjega števila parkirnih mest in garaž v osrednjem delu mesta Zagreba.

- Urbani center v južnem Zagrebu (Urbkonvencija), 1971: mesto raste organsko iz šesterokotno zasnovane mreže spremenljivih horizontalnih parametrov, horizontalno in vertikalno neodvisno in po potrebi.

- Mestni kompleks Novi Grad v Osijeku (Urbrurizem), 1983: v ortogonalno urbano mrežo avtor vnaša organsko rastoče nize individualnih hiš ter krožno oblikovane osrednje zbirne trge.

- Mestni kompleks Novi Beograd v Beogradu (Novi Grad), 1986: tu gre predvsem za krpanje obstoječe urbane strukture Novega Beograda z stavbnimi nizi, ulicami, zaključenimi odprtimi prostori ter približevanjem grajene strukture rekam Savi in Donavi. Poudarjena je povezava za pešce med Novim in Starim Beogradom z velikimi krožnimi trgi na obeh strah reke.

Vendar arhitekt Andrija Mutnjaković ni prvi, ki se je spomnil česa podobnega!

Vzor za svoje početje išče avtor v obdobju renesanse oziroma pri enem od njenih začetnikov, ki pa bil rojen v Dalmaciji. Ta naš davni rojak Luciano Laurana je v treh svojih znanih slikah o idealnem mestu predstavil tipe stavb in principe kompozicije mesta, ki naj bi izžarevale duh časa. Modele, ki jih je predstavil Laurana, so pozneje ures-

ničili bolj znani arhitekti. Edini znani projekt omenjenega davnega arhitekta je vojvodska palača v Urbinu, nekoč cvetoči prestolnici vojvodstva s prosvetljenim vladarjem.

Luciano Laurana, torej glasnik poznejše materializirane renesanse, je tudi izrekel misel, za katero avtor knjige meni, da je aktualna tudi danes. Ta pa se glasi:

"Vsakdanja praksa arhitektonske kreacije je v domišljanju stavbe ali mesta, ki bo zgrajeno šele v prihodnosti ter v vizualizaciji domišljije v perspektivni risbi".

Poslanstvo arhitekta (urbanista) predrenesančne dobe je torej v izmišljanju oblik za prihodnost in snovanju mest na verjetno negativni kritiki grajenega sveta, ki ga obdaja. Ta namišljeni svet pa naj bi vse življenje v tako zanikrnih okoljih administrativno preprečil z neverjetno inventivno in domislno oblikovano arhitekturo, ki pa jo arhitekt ponuja skozi perspektivno risbo.

Slike idealnega mesta ponujajo tipe stavb, ki so bile zgrajene pozneje tudi dejansko v podobni obliki. Princip idealnega mesta se je v končni kosekvenci preoblikoval v grajenje idealnih stavb, ideal idealnega mesta pa še zdaleč ni bil dosežen.

Primeri so znani tudi v dvajsetem stoletju. Zgradba Habitat zgrajena ob festivalu EXPO v Montrealu, naj bi bila zgrajena iz prefabriciranih bivalnih enot po principih skupine Archigram in japonskih metabolistov. Vendar se je ob sami izvedbi izkazalo, da je potrebno toliko različnih tipov kvadrov, zlasti pri povezovanju posameznih v skupine, da osnovne misli o eni mnogokratno povezljivi enoti, celici pač ni mogoče izvesti racionalno in poceni. Podobno naj bi bila palača na trgu Bobourg v Parizu v osnovi zasnovana kot mesto kulture, megastruktura kulture, ampak to ni, je pa "megastavba", tako kot Habitat v Montrealu.

Piranesi, izreden risar iz obdobja razsvetljenstva, ni bil tako zagledan v lastno genialnost. Okolja, ki jih je

prikazoval na svojih slikah, pa so zgrajena iz znanih arhitekturnih elementov, ki so bili že tedaj obilno v uporabi. Ponuja pa nekaj novega, in sicer nove sisteme povezovanja posameznih znanih elementov iz zakladnice antike, ki jih zelo svobodno na novo zлага skupaj. Isti elementi na različnih slikah v različnih povezavah ponujajo drugačne ambiente in občutke. Mesto in stavbe idealizira tako, da tvori necentralne odprte prostore, odete v antične forme, vendar brez negativnih privednikov, ki so zanje značilni ali omejevalni.

Idealizacija mest, prepuščanje domišljiji, utopično kreiranje okolij, ki jih nikoli ne bo (vsaj za časa življenja avtorja rish), pa so pustili sledove na realiziranih kreacijah poznejših arhitektov. Nikoli v izvorni obliki, ampak z jasnimi koreninami. Osnovna misel je vedno tako ideološko kakor tudi materialno preseganje okvirja sedanosti.

Racionalni motiv vseh je bil vnesti red v urbano organizacijsko zmedo najprej predrenesančnih mest, potem industrijskih in končno mest visoko razvite industrijske proizvodnje ob jasnem prevzganjanju prebivalcev v odnosu do produkcijskih razmer in rabe prostora. To, kar je bilo nekoč domena utopičnega leporisja nadarjenih mož in prepuščanje tehnološkim sanjam, je v šestdesetih letih dvajsetega stoletja, v času vesoljskih poletov s človeško posadko, v času preseganja omejenih fizioloških danosti človeka, postalo latentno možno in tudi izvedbeno privlačno.

V dvajsetem stoletju je prav tako močno prisoten pojav kreiranja oziroma snovanja mest za prihodnost. Sant Elia je v svojih fantazmah o videzu futurističnega mesta narisal, kako naj bi to bilo, žal pa je umrl preden je lahko kar koli realiziral. Najbolj tipičen primer nezmožnosti soočanja arhitekta snovalca z realnostjo je projekt mesta japonskega arhitekta Isozakeja, kjer se snovalec zateka k uporabi fiktivne tehnologije za fik-

tivne ljudi, ki živijo v fiktivnem mestu. Predmet obdelave je mesto samo, stvaritelj mesta (človek) pa ne. Ne da bi poskušal razumeti, kateri principi in pravila so privedli do nastanka mesta, in poskušal vsaj delno razvozlati zanke in uganke graditeljev pred seboj, arhitekt Isozake, tako kot da bi prerezal gordijski voz, preskoči mesto z eno samo hiperkonstrukcijo za novo arhitekturo, nove ljudi in nove čase, staro mesto pa prepusti starim ljudem in starim podganam.

Najbolj radikalni in drzni projekti denimo japonskih metabolistov ali nebulozni, leporisni projekti skupine Archigram oznanjajo obdobje vladavine cevi, inštalacij, žerjavov, infrastrukture, mobilnih zaključenih bivalnih celic, skratka tehnologije vsch vrst, katerih končni namen je obračun z materjo naravo. Človek premaga naravo in navsezadnje samega sebe.

Podobne rešitve za mesta je ponujal arhitekt Paolo Soleri. Pod pretvezo varovanja prostora je predvidel ogromne gomile, ki naj bi bile mesta prihodnosti. V projektu za puščavsko mesto (eden od redkih, ki je našel investitorje, mesto pa se še gradi) ponuja tako gomilo oblečeno v arhitekturo pozne antike, in če človek zamiži na eno oko, spominja na Karakalove terme v Rimu.

Ampak prvi resnični megaurbanist je bil vendarle Le Corbusier!

V svojem projektu za Alžir ("Obus"), iz leta 1931 je nakazal možne smeri razvoja urbanizma ali, bolje rečeno, mestnega funkcioniranja. Idejo je pričel razvijati med svojo dolgo južnoameriško turnejo, ko je oblikoval in predstavil predloge za preoblikovanje velikih tamkajšnjih mest: Montevidea, Buenos Airesa in Ria de Janeira, v projektu Obus pa predstavil mesto, sestavljeno iz velikanskih krožnih substruktur, ki podpirajo avtocesto, namenjeno imenitno hitremu prevažanju prebivalcev (kot velikanski regal na policah katerega so razvrščene dvonadstropne individualne hiše, ki so oblikovane po okusu lastnika).

Kakor je razvidno iz projektov avtorja knjige in iz nekaj predstavljenih primerov iz zgodovine arhitekture, torej tu ne gre toliko za snovanje mesta drugačne produkcijske oblike (post-industrijsko nasproti industrijskemu), ampak za predstavitev vizije grajenja mesta nasploh.

Megastruktura kot oblika pojmovanja mesta sama po sebi kot oblika varovanja zemljišč oziroma teženje k čim bolj racionalni organizacijski strukturi mesta ni napačna. Problemi nastanejo pri vključevanju teh novih celovite zasnovanih grajenih form v obstoječa naselja in tudi zaradi socioloških nejasnosti, ki se pojavljajo ob umeščanju živih ljudi v take strukture. Tragične posledice izgradnje megastruktur pa so ravno v tem. Mesta so nastajala in nastajajo stoletja, če ne celo tisočletja. Kakršna koli zgradba, ki bi vsiljevala nove stavbeniške ali pa organizacijske spremembe v obstoječih mestnih tkivih, ne samo da ne bi zaživela kot samostojen organizem, kar megastruktura v osnovi naj bi bila, ampak bi tudi popolnoma uničila in razvrednotila tisto, kar je bilo na isti lokaciji ali pa ob njej prej.

Če so megastrukturalisti kaj prispevali razvoju urbanizma in sploh ideji o mestu, je to ravno iskanje in odkrivanje kritičnih točk za racionalno funkcioniranje mesta kot enkratne tvorbe. Modeli bivanja, ki pa jih ponujene organizacijske sheme vsiljujejo naključnim uporabnikom, katerih eminentno bistvo je samo v tem, da poganjajo mehanizme eksistence samih mest, pa so srhljivi. Ta mesta so sicer zelo lepo narisana in predstavljena njihovim prihodnjim meščanom ali pa njihovim vnukom. Nove forme oziroma preoblečeni znani vzorci iz zgodovine arhitekture ali stvarstva ponujajo novo, še danes sprejemljivo estetiko. Vizija zmehanizirane prihodnosti, kjer se odloča o življenju mesta verjetno izza komandnega pulsta, pa je nesprejemljiva.

Knjiga Andrije Mutnjakovića Tercijarni grad tako ponuja vizijo prihodnosti. Estetskih vrednosti pa ji prav gotovo ne manjka.

Literatura:

1. Reyner Banham, Megastucture - Urban futures of the recent past, Thames and Hudson, London, 1976.
2. Zdravko Mlinar, Protislovja družbenega razvoja, Delavska enotnost, Ljubljana, 1986.
3. Manfredo Tafuri, Projekt in utopija, Krt, Ljubljana, 1985.

Ivan Stanič, dipl. inž. arh.

Andrej ERJAVEC Nagoja - Ljubljana

Prejšnjo jesen sva bila z Ino Šuklje povabljeni na mednarodno delavnico svetovnega kongresa oblikovalcev (ICSID) na Japonskem. Po zaključku delavnice so nas prijazni organizatorji dostavili do Nagoje, kjer je bila svetovna razstava.

Ko smo prispeli, je bila razstava odprta že nekaj časa, ravno začel pa se je svetovni kongres oblikovalcev. Vse mesto je bilo v znamenju velike prireditve. Vendar ne tako, kot je to običajno pri nas, ko nalepijo po mestu plakate in v prigodnem duhu aranžirajo nekaj izložb. Japonci so za razstavo preuredili in na novo zgradili tri prizorišča, uvedli povezave med njimi (avtobus, ladja, metro), natisnili načrte mesta z označenimi razstavišči ter uredili in okrasili mesto. Nagoja, čeprav ogromna, je živela s prireditvijo. Najbolj osupljiva so bila seveda

prizorišča z velikimi novimi zgradbami, dvoranami in paviljoni. Če ne drugje, začutiš tu kar nekoliko zastrašujočo ekonomsko moč Japonske.

Vsebinsko je bila razstava zelo heterogena. Najboljše so bile, vsaj za moj okus, nacionalne razstave. Drugo skrajnost pa so predstavljali paviljoni večjih japonskih tvrdk, ki so bili bolj podobni futurističnim lunaparkom. Vendar je bil tak pristop očitno kar pravi, saj so bile tam običajno najdaljše vrste. Tretji del razstave je bil posvečen umetnosti in kreativnosti in je še najbolj spominjal na beneški bienale z malo slabšim konceptom.

Med nacionalnimi predstavitvami so se Italijani znova potrdili kot oblikovalska velesila, dobri so bili tudi Danci in Avstrijci, vse pa so - kar je čisto subjektivno mnenje - zasenčili Katalonci. Predstavili so svojo tradicijo (z obveznim arhitektom Gaudijem) in na to navezali sodobne tendence. V vseh

